

# HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Postgiro 58.  
Abonnementsprijs f 4,- per jaar. Buitenland f 5,60 per jaar, voor België f 4,60.  
Losse nummers f 0,25.

## GROEIT DE TECHNIEK DE MENS BOVEN HET HOOFD?

Wanneer ik hier via de radio het woord tot u richt, schuilt er in dit toch zo wonderbaarlijke middel om ons met elkaar te verstaan geen enkel geheim meer. U laat eventueel uw apparaat aanstaan om mijn woorden aan te horen en niet om te beleven, dat een gesproken woord zo maar van ver in uw huiskamer doordringt. Veertig jaar geleden was dit anders. Toen was er nog maar amper sprake van radio voor iedereen. Het was toen nog het stadium van wetenschappelijke experimenten en door tallozen werd het gezien als een maar doel-loze en gevaarlijke liefhebberij. Bedenken we dat het thans mogelijk is voertuigen de wereldruimte in te sturen en deze met behulp van radio te besturen en berichten — zelfs foto's — naar de aarde terug te zenden, dan is de vooruitgang gedurende de laatste halve eeuw wel enorm geweest en een einde ervan is niet in zicht. En dan behoeft het niet te bevreemden dat men — u en ik — net zo goed als ieder ander — zich wel eens verontrust voelt en zich de vraag stelt: groeit ons de techniek niet boven het hoofd?

Men kan zich als afweer tegen deze technische ontwikkeling in een pantser hullen en het standpunt innemen, dat al het nieuwe uit den boze is, dat wij het maar moeten blijven doen zoals wij het vijftig of honderd jaar geleden deden. Toen was men toch ook gelukkig en toen kon de mens zich toch ook handhaven in de vijandige natuur. Maar men vergeet, dat er vijftig jaar geleden ook nieuwe dingen waren, die toen even argwanend bekeken werden als nu de kernreacties en de atoombom. Maar bovenal, dat er toen tallozen waren, die met de omstandigheden toentertijd niet tevreden waren en dat daarom veranderingen zijn ingetreden.

Zinnvoller is het, als redelijk denkend wezen, te proberen iets van de achtergrond van de technische ontwikkeling te ontdekken en te trachten het verband met het geheel van het ons omringende universum te doorschouwen. Wij kunnen dan met meer recht van spreken ons aan de technische ontwikkeling wijden of — wanneer hiervoor aanleiding is, ons er tegen verzetten. Met verwerpen zon-

der meer, hetzij op gevoelsargumenten of uit onwetendheid, is men er niet. Wij moeten niet vergeten, dat wij allen in ons dagelijks leven op vele manieren aan het verleden vastzitten en — zonder dat wij ons dit bewust zijn — geneigd zijn dit verleden een beetje te idealiseren en te koesteren.

Ook is het zo, dat als wij moe zijn en veiligheid opzoeken, teruggrijpen naar het ogenschijnlijk veilige verleden. Het is niet verwonderlijk, dat in onze over-gemechaniseerde wereld een verlangen opkomt naar het primitieve leven van de mens in de natuur. Miljoenen mensen zoeken daarom 's zomers verpozing in een tentje, leven dan onder primitieve omstandigheden en ontzeggen zich comfort, dat ze thuis in overvloed hebben. Het ongerief bij deze levenswijze komt echter al spoedig naar voren, zodat men zich snel van allerlei technische gemakken voorziet en het terug naar de natuur niet veel meer wordt dan een symbolische handeling. Ook is men gauw geneigd het verleden te romantiseren. Oude kastelen, gebouwen en meubels gaat men zien als bestendige rustpunten in de jagende wereld. Hoeveel tradities uit een ver verleden beheersen niet onze dagelijkse omgang. Tradities, waarvan ons de zin ontgaat en die in de gunstigste zin worden tot symbolen, maar vaker niets anders zijn dan steeds herhaalde handelingen, zonder enige achtergrond. Het aflossen van de wacht voor het Buckingham Palace in Londen mag dan een kleurig schouwspel zijn, de symboliek ervan is niet meer te verstaan. Van bewaking is geen sprake, want een stevige Engelse bobby zorgt ervoor, dat de schildwacht niet door al te opdringerige toeristen wordt lastig gevallen.

Voor wie zich voor dit soort tradities interesseert is Engeland een eldorado. De Britten zijn meesters in het handhaven van oude gebruiken, al moet men niet geringschatten wat ook bij ons in dat opzicht nog leeft.

Hoe moeten wij als redelijk denkende mensen, wanneer wij zo lang mogelijk ons verstand aan het woord willen laten, de vooruitgang van de techniek — met misschien wel uitwassen — zien?

De wereld waarin wij leven — het kleine

**een lezing voor de vara-microfoon van zondag 26 mei 1963**

wereldje — direct om ons heen, maar ook de gehele levende natuur op onze aarde, en de miljarden sterren in het Heelal, die evenveel planeten als onze aarde kunnen herbergen, is niet een statisch geheel, waarin alleen maar beweging voorkomt.

Integendeel. Het is de vèdragende betekenis van de evolutieleer van Darwin, dat hij ons geleerd heeft dat wij steeds te doen hebben met een ontwikkeling, het gaan van een minder gecompliceerde toestand naar een meer gecompliceerde toestand.

Voor de levende natuur is dit door een overvloed van bewijsmateriaal duidelijk naar voren gebracht. Deze ontwikkelingsgedachte was niet nieuw, doch het is de verdienste van Darwin geweest, dat hij door feiten zijn ideeën heeft kunnen demonstreren. Hierdoor is er een ommekeer in ons denken te weeggebracht.

Zien wij in de eerste plaats naar de levende natuur, daar die ons als mens natuurlijk primair interesseert. Dan zien wij, dat in de loop van miljarden jaren zich het leven op aarde ontwikkeld heeft van de meest eenvoudige vorm van eencellige planten en dieren naar het zeer gecompliceerde schepsel mens. Of deze ontwikkeling geleidelijk is gegaan of sprongsgewijs is voor het probleem dat ik met u behandel minder belangrijk. Moeilijk is vooral de vraag, waar wij kunnen gaan spreken van het begrip mens. Wij kunnen hoogstens zeggen, dat voor het mens zijn een aantal kenmerken tenminste aanwezig moet zijn.

Eén van die kenmerken — en zeker niet de onbelangrijkste — is het gebruik van het werktuig. Aanvankelijk heel eenvoudig, een puntige steen, later steeds gecompliceerder. Het werktuig nu heeft de mens een enorme voorsprong gegeven op het dier. Men heeft het wel eens zo uitgedrukt, dat het werktuig te zien is als een orgaan buiten het lichaam. Zoals de klauwen, de tanden het dier behulpzaam zijn bij het verteren van zijn voedsel, zo draagt het werktuig of het vuur hier ook toe bij.

Maar de ontwikkeling van dit orgaan buiten het lichaam kan op veel snellere en effectievere manier plaatshebben dan een verandering in het lichaam van het dier. Het ontwikkelen van opgetreden veranderingen in een dier gaat uiterst langzaam; het moet van ouder op kind overgebracht worden. Iedere verandering betekent in tijd een gehele levensperiode van het individu. Anders is het met de werktuigen. Eenmaal uitgevonden door een individu kan het door zijn soortgenoten worden overgenomen en worden gebruikt. Een soortgenoot kan er een verbetering in aanbrengen, die dan echter de gehele groep ten goede komt. Verkeerde uitvindingen, wijzigingen in het werktuig, worden veel eerder uitgeselecteerd en verworpen.

**W**ij begonnen onze redenering uitgaande van een primitief wezen, dat wij de eerste mens zouden kunnen noemen. Maar het zal u duidelijk zijn, dat deze zelfde redenering te houden is voor de technische ontwikkeling van nu. Hoe duidelijk wordt dit niet gedemonstreerd door de enorm snelle ontwikkeling in de techniek. De techniek is principieel hetzelfde als de bewerkte steen, waaraan onze primitieve

voorvader zijn kenmerk Mens ontleende. Aan onze techniek werken talloze individuen mee, de één meer dan de ander, maar ieder naar zijn aard en de capaciteiten waarmee hij begiftigd is. Hoe sterk werkt in deze ontwikkeling niet een ander kenmerk van het wezen mens mee, namelijk het redelijk denken en de mogelijkheid zich door spraak of schrift met elkaar te kunnen verstaan. Bij de leer van Darwin speelt een belangrijke rol dat het levende wezen, dat om één of andere reden van nieuwe eigenschappen is voorzien, zich moet handhaven in de hem omringende levende natuur, waaronder dan ook zijn soortgenoten zijn te rekenen.

Darwin ziet hierin zelfs een belangrijke drijfveer voor de evolutie, namelijk dat alleen die veranderingen in eigenschappen, die een verbetering blijken te zijn, zich zullen handhaven. Dus een natuurlijke selectie in de strijd om het bestaan.

De ontwikkeling van de mens in de laatste tienduizend jaar is niet zo geweest, dat men kan spreken van een duidelijke verandering in het menselijk lichaam. Hiervoor is de tijd nog veel te kort geweest. Maar dat de mens zich, met zijn nieuwe capaciteiten, die hem tevens tot mens stempelen, heeft kunnen handhaven in de hem omringende natuur, valt niet te loochenen.

Men is gauw geneigd de technische ontwikkeling, als zijnde te materialistisch, te geringachten. Wij moeten echter niet vergeten, dat alleen door deze materialistische vooruitgang het leven voor zovelen hier op aarde mogelijk is geworden.

Belangrijke episoden uit de geschiedenis van het mensdom zijn ten nauwste verbonden met technische ontwikkelingen.

De Renaissance, met het opkomende wetenschappelijke en daarmee technische denken, heeft zijn stempel voor eeuwen op onze beschaving gedrukt. De ontwikkeling van stoom en electriciteit hebben het leven hier op aarde voor tallozen mogelijk gemaakt.

Wij dienen te bedenken, dat men in een technisch meer ontwikkelde wereld mense-

## Rede en Religie in het Humanisme

In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15x23 cm. - Omvang ca. 250 pag.s

**Prijs f 9.90**

U kunt dit bestellen door overschrijving op giro 30.49.60, t.n.v.

Centraal bureau Humanistisch Verbond  
OUDEGRACHT 152 - UTRECHT

lijker kan staan tegenover zijn medemens dan in een primitieve wereld. De strijd om het bestaan is nu eenmaal meedogenloos en het zwakke individu gaat onherroepelijk onder.

Onze dan technische wereld biedt aan vele zwakken een zeer bestaanswaardig bestaan, zodat niemand meer behoeft te denken dat hij zijn plaats in onze samenleving niet meer rechtvaardigt.

In het verleden zijn altijd grote groepen aan te wijzen — het klinkt misschien wat kras — die beneden het minimum leefden. Het zich bewust zijn van deze misstand is de prikkel geweest voor strijd om deze toestanden te verbeteren. Ook nu zijn er nog zaken, die voor een grotere groep beschikbaar gesteld zouden moeten kunnen worden. Vinden wij deze groepen misschien niet in onze directe omgeving, zodra men verder over de wereld kijkt, dan zijn er nog miljoenen mensen, die een zeker bestaansminimum nog maar amper bereiken. Hiervoor helpt alleen maar technische ontwikkeling, op dezelfde gronden als waarop de gepunte steen van onze verre voorvaderen betere levenskansen betekende voor zijn kinderen en familie.

Wij kunnen het verleden niet conserveren, wij moeten afstand weten te doen van wat gisteren nog goed was. Afhankelijk van zijn constitutie kan de één dit gemakkelijker dan de ander. Wat uit het verleden het behouden waard is wordt door de tand des tijds wel geselecteerd.

Ik heb u uiteengezet, dat de techniek één van de belangrijkste menselijke activiteiten is, dat de ontwikkeling van de techniek ons opgelegd is door de wetten der evolutie.

Op de mens berust de belangrijke plicht de techniek te ontwikkelen en te gebruiken, maar niet te misbruiken.

Hoe vaak hebben wij niet in het verleden ervaren, dat belangrijke uitvindingen en ontdekkingen misbruikt zijn. Doch omgekeerd, dat voor een af te keuren doel ontwikkelde processen ook een waardevolle kant blijken te bezitten.

Om het misbruik alleen mag men het waardevolle gebruik niet verbieden. Want wie zal hiervoor de norm aanleggen? Een uiterst moeilijk dilemma waarin een ieder onzer op een gegeven moment geplaatst kan worden. Deze moeilijke vraag tot slot geeft u misschien aanleiding het probleem zelf eens te overdenken.

V. J. RUTGERS

### ***Na de moord op President Lincoln door Walt Whitman <sup>1)</sup>***

O Captain! My Captain!

O Captain! my Captain, the fearful trip is done,  
The ship has weather'd every rock, the prize we sought is won,  
The port is near, the bells I hear, the people all exulting,  
While follow eyes the steady keel, the vessel grim and daring,  
But O heart! heart! heart!  
O the bleeding drops of red,  
Where on the deck my captain lies,  
Fallen cold and dead.

O Captain! my Captain! rise up and hear the bells;  
Rise up — for you the flag is flung — for you the bugle trills,  
For you bouquets and ribboned wreaths — for you the shores a crowding,

For you they call, the swaying mass, their eager faces turning;  
Here Captain! dear father!  
This arm beneath your head!  
It is some dream that on the deck,  
You've fallen cold and dead.

My Captain does not answer, his lips are pale and still,  
My father does not feel my arm, he has no pulse nor will,  
The ship is anchor'd safe and sound, its voyage closed and done,  
From fearful trip the victor ship comes in with object won;  
Exult, O shores, and ring, O bells!  
But I with mournful tread,  
Walk the deck my Captain lies,  
Fallen cold and dead.

<sup>1)</sup> In onze rubriek „Invloedrijken” (zie W.v.d.W. dd. 6-1-1963) besprak Dr. D. H. Prins „Walt Whitman”. Naar aanleiding hiervan zond een lezer ons dit gedicht, waarvoor wij hem erkentelijk zijn.

### ***lezingen voor de radio***

zo. 2 juni VARA 9.45 uur: I. Spetter: „Hoop, zonder illusie”.

zo. 9 juni VARA 9.45 uur: Mej. J. J. Th. ten Broecke Hoekstra: „Menselijke waardigheid”.

zo. 16 juni VARA 9.45 uur: H. Th. Bakker: „In welke mate zijn wij vrij bij onze keuze?”

## BOEKBESPREKING

De verschijning van de korte roman „Ontwapening!” van de jonge auteur Ko Boekman kan men zonder overdrijving een opzienbarende gebeurtenis noemen. In de eerste plaats, omdat deze vrij jonge man — hij is nauwelijks 24 jaar — tot nu toe voor zover wij weten slechts enkele gedichten heeft gepubliceerd en een of twee zeer korte verhalen, en in de tweede plaats om het onderwerp, dat in deze roman wordt behandeld, geheel nieuw en anders is. Wat de vorm betreft, wijkt „Ontwapening!” niet veel af van wat men conventioneel modern zou kunnen noemen. Het boek is geschreven in de zeer geserreerde stijl, waarvan Van 't Reve de wegbereider is geweest en die sindsdien ook in ons land de stijl der jongeren is geworden. Het is de consequente voortzetting van de directe zeggingswijze, die door de Forumgeneratie is ingezet als een reactie tegen de nabloeï der Tachtigers en die in de jongste tijd een adequate uitdrukking vorm blijkt te zijn van hetgeen de mens van nu bezighoudt.

De korte, stotende, vaak elliptische zinnen herinneren in geen enkel opzicht aan wat men voorheen schrijftaal placht te noemen. Hier moet een enkel woord het beeld van een situatie oproepen en in zoverre is de stijl nauw verwant aan de associatieve poëzie van de Vijftigers.

Deze wijze van schrijven ontsluit geheel nieuwe gebieden. Waar de romanschrijver voorheen met het beperkte materiaal, dat de taal nu eenmaal te bieden heeft, poogde zijn sensaties aan de lezer mee te delen en op de lezer over te planten, zet de jongere schrijver de lezer zelf aan het werk. Het pogen van de traditionele romanschrijver moest falen als het zich niet beperkte tot een banaal society-gekeuvel. Het werk van de modernist heeft een kans te slagen, als hij zijn vak verstaat en een intelligente lezer treft.

Wij aarzelen niet te zeggen, dat Boekman op welhaast geniale wijze de taal voor zijn doeleinden aanwendt. Bijvoorbeeld in de volgende passage:

De lucht was donkerpaars. Jos stond voor het raam. Hij wist, dat Lies nu naast het bed stond. Zij stampte met haar hak op de houten vloer. „Nee, nu niet!”

Jos, afhangende schouders, twee handen diep in zijn broekzakken, keek omlaag. „Verrek, ik word al dik”, dacht hij en zei: „Ach, kom nou...”

„Nee, nooit meer. Ik ga weg.”

Jos keek weer naar zijn buik, die over zijn broekrand bolde. „Ik moet er wat tegen doen. Maar zoveel eet ik toch niet.” „Je gaat niet weg, Lies”, zei hij, aandachtig zijn niet meer geheel schoon overhemd bestarend.

Hij hoorde, hoe zij de deur openmaakte en met een harde klap achter zich dichttrok.

Jos stond voor het raam. Het paars was zwart geworden. Achter hem was het bed een doelloze lichte vlek. „Over twee jaar heb ik een buik.”

Zelden hebben wij in minder woorden een scherper en eerlijker beschrijving van een tragedie gelezen. En zeker niet in de Nederlandse literatuur. Een soortgelijke werkwijze met eenzelfde evocatieve kracht vindt men bij een oudere angry young man als Ralph Quaan in *The Butterdevil* en ook bij de jonge française Germaine Lajeune in „Ange de Brie”, twee boeken die ondanks hun uiteenlopende titels veel verwantschap tonen.

Onderscheidt deze roman zich wat de vorm betreft van de normale produktie alleen door zijn bijzondere raffinement, wat de inhoud betreft is dit boek geheel een verschijnsel op zichzelf. Het houdt zich namelijk niet — althans niet in de eerste plaats — bezig met de geestelijke nood, de voorplantingsdrift en de drankzucht van de hoofdpersoon — Jos — maar met de Morele Herbewapening. Het is echter geen tendenzroman, maar een zuiver document humain. Jos, opgevoed in een modern agnostiscistisch gezin, is een kuise geheelonthouder, die uit een krappe beurs hard studeert, maar zoveel sociale belangstelling heeft, dat hij veel brochures leest en vergaderingen bezoekt. Op een bijeenkomst van de Morele Herbewapening (die hij nauwelijks nodig heeft) leert hij een meisje kennen, Lies. Als hij bemerkt, dat Lies lesbische neigingen heeft, sluit hij zich bij de M.H. aan. Daarna komt de bestedingsbeperking (de roman speelt in 1957) en Jos' buik verdwijnt mét het overschot op de betalingsbalans en het afnemen van de export.

Op dit punt gekomen bereikt de roman een climax. Verscheurd door een tegengesteld verlangen naar absolute reinheid en een slanke figuur, breekt Jos tenslotte met de Morele Herbewapening. Het narcisme overwint. En hier staat het slot van „Ontwapening!” in tegenstelling tot hetgeen José Quimba in „Caramba” heeft geschreven en met het slot van „Nitchewo” van de jonge Rus Wladi Komsomolsk.

Enzovoort, enzovoort, enzovoort.

Zulk soort boekbesprekingen lees ik tegenwoordig herhaaldelijk. Zij zitten vol verwijzingen die óf niets betekenen, óf niets zeggen. Een troebele diepzinnigheid moet de lezer in de waan brengen, dat er wonderwat gebeurd is. Dikwijls komen Plato, Spinoza, Bergson en Klages ook nog even om de hoek kijken, want wie gaat nakijken, of deze diependenkers allemaal wel gezegd hebben, wat hun ten laste gelegd wordt?

Ik vind het naar, dat er zoveel kwakzalvers rondlopen, ook al, omdat er af en toe heus wel aardige boeken geschreven worden door jonge auteurs.

H. H.

Humanistische Correspondentiekring voor huwelijkscontacten opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht. Gaarne 24 ct. aan postzegels insluiten.

(adv.)